

Iconen van de taalkunde [2]

Het warenhuis van William Labov

Ook de taalkunde heeft zo zijn mijlpalen: baanbrekende onderzoeken en nieuwe inzichten die tot buiten het vakgebied bekendheid kregen. Op gezette tijden spreekt Marc van Oostendorp met invloedrijke taalkundigen over het werk waarmee ze hun naam vestigden. Deze keer: William Labov en zijn *The Social Stratification of English in New York City* (1966).

Marc van Oostendorp

“Ik houd”, zegt William Labov (1927), “mijn hele leven al van taal. Net als de meeste taalkundigen, denk ik. Maar door mijn werk heb ik met allerlei mensen kunnen praten, met veel gewone Amerikanen die in hun eigen taal vertelden over hun leven. Daardoor ben ik verliefd geworden op de mensheid.”

Labov heeft zichzelf nooit opgesloten in een ivoren toren. Hij schreef zijn proefschrift op zijn zesendertigste; eerder had hij gewerkt als onder andere inktmaker in een chemisch laboratorium van een familiebedrijf en als schrijver van flapteksten voor een literaire uitgever. In zijn proefschrift, dat in 1966 verscheen als *The Social Stratification of English in New York City* ('De sociale gelaagdheid van het Engels in de stad New York'), wilde hij ook de taal van alledag betrappen, een taal die iedereen net iets anders gebruikt en die doorlopend verandert.

■ AFLEIDEN

Zijn doel was anders dan dat van zijn leeftijdsgenoot met wie deze serie vorige maand begon, Noam Chomsky. In de jaren zestig was die al veel beroemder, vertelt Labov: “Chomsky is geïnteresseerd in wat talen gemeenschappelijk hebben en in de onderdelen die in de menselijke taal sinds menscheugenis nooit veranderd zijn. Ik heb altijd belangstelling gehad voor de aspecten in taal die juist wél veranderlijk zijn. Allebei die soorten van onderzoek zullen ons uiteindelijk veel kunnen leren over hoe de mens in elkaar zit.”

Labov wilde geen zelfbedachte zinnen bestuderen, zoals veel taalkundigen deden. Hij wilde de straat op. Zijn proefschrift ging over het dialect van New York, waar de sprekers zich meest-

al voor schaamden, omdat ze het lelijk en slordig vonden. Bovendien deden ze soms hun best niet al te New Yorks te klinken: “Als je hun aandacht erop richtte, deden ze er alles aan om hun uitspraak te verbeteren tot iets wat zo ver van het New Yorks af stond als ze maar konden bedenken. Omdat ik dat niet wilde, moest ik iets bedenken om ze af te leiden.”

Beroemd werd Labovs studie naar de uitspraak van de *r* in enkele New Yorkse warenhuizen. Aan het eind van een lettergreep spreken New Yorkers die klank niet altijd uit: *here* ('hier') klinkt dan ongeveer als 'hie'. Labov wilde weten hoe vaak dit gebeurde, of New Yorkers uit lagere klassen het vaker deden dan meer welgestelden, en of het verschil maakte of ze duidelijk probeerden te articuleren of niet.

■ TRUC

Hoe pak je zo iets aan? Om te voorkomen dat mensen te veel op hun *r*'en gingen letten, bedacht Labov een truc. Hij ging drie warenhuizen met een verschillende status binnen – de New Yorkse equivalenten van de Hema, de Bijenkorf en Maison de Bonneterie. In ieder van die warenhuizen bekeek hij eerst wat voor spullen zich precies op de derde verdieping bevonden – laten we zeggen, het ondergoed. Vervolgens ging hij op andere verdiepingen vragen: “Waar vind ik het ondergoed?” De winkelbediende zei dan: “Fourth floor” ('vierde verdieping/vloer'; in Amerika heet de begane grond de 'first floor', dus de 'eerste verdieping/vloer'). Daarna vroeg Labov: “Wat zegt u?”, zodat de winkelbediende het nog een keer, nu met meer nadruk, uitsprak.

Op die manier verzamelde Labov gegevens over de verschillen tussen warenhuizen, en tussen achtereenvolgende zorgvuldig taalgebruik. Hij had honderden van deze miniatuurgesprekjes, en paste, als een van de eerste taalkundigen, uitgebreide statistische analyses toe, zoals die in andere wetenschappen al wel gebruikelijk waren. Op die manier ontdekte hij dat je tamelijk precies kunt voorspellen of een New Yorker op zeker moment zijn *r* wel of niet zal uitspreken.

William Labov: vader van de sociolinguïstiek

William Labov (1927) werd geboren in Rutherford, New Jersey, een stadje dat niet ver van New York ligt. Na een eerste studie op Harvard werkte hij een aantal jaar als chemicus, voor hij in 1961 taalkunde ging studeren. Met zijn masterscriptie baarde hij al enig opzien. Hij toonde aan dat het dialect van het eiland Martha's Vineyard door de lokale bevolking af en toe werd gebruikt om zich af te zetten tegen de toeristen.

Sindsdien onderzocht Labov allerlei aspecten van de Engelse taal. Hij zette zich bijvoorbeeld in voor de erkenning van het feit dat het Engels van zwarte Amerikanen niet slechts een verzameling ongrammaticale kreten was, maar een eigen systeem had – wat er mede voor zorgde dat zwarte Amerikanen trotser werden op hun eigen taalgebruik, en dat hun taal ook in het onderwijs serieuzer genomen werd.

Daarnaast liet hij zien dat de dialecten van de grote Amerikaanse steden nog altijd uit elkaar groeien, dat het taalgebruik van mensen van alles weerspiegelt over sociale verhoudingen, en meer, waarmee hij de stevige funderingen legde voor de tak van wetenschap die sociolinguïstiek genoemd wordt. Zijn belangrijkste boeken zijn: *The Social Stratification of English in New York City* (1966), *Language in the Inner City. Studies in Black English Vernacular* (1972), *Principles of Linguistic Change* (drie delen, 1994-2010) en *The Atlas of North American English* (2006). Labov is sinds de jaren zestig geregeld in Nederland geweest, in het begin vooral op uitnodiging van de bekende dialectologe Jo Daan (1910-2006).

Labov is tweemaal getrouwd: met de taalkundige Teresa Gnasso (en nog steeds) met de taalkundige Gillian Sankoff.

Illustratie: Matthijs Sluiter

Labov liet daarmee zien dat er veel structuur zat in al de New Yorkse varianten die de inwoners zelf zo lelijk vonden: alle New Yorkers gebruikten, hoe deftig en geleerd ook, af en toe New Yorkse elementen, maar konden de mate waarin ze dat deden heel nauwkeurig afstemmen op de situatie. “We hadden dit onderzoek overal kunnen doen”, zegt Labov nu. “Maar omdat ik aan de Columbia Universiteit in New York studeerde, was het logisch om mijn onderzoek daar te doen. Later hebben we soortgelijke patronen ook gevonden in onder andere Glasgow, Rio de Janeiro, Tokio en Cairo.”

■ ACHTERSTANDSMILIEUS

In de decennia na zijn proefschrift is Labov uitgegroeid tot de vader van de sociolinguïstiek, het onderzoek naar de manier waarop taal functioneert in de maatschappij. Behalve naar Amerikaanse dialecten deed hij ook onderzoek naar onder andere de manier waarop mensen hun levensverhalen vertellen en het taalgebruik van zwarte Amerikanen. Bovendien deed hij praktisch onderzoek naar de vraag hoe we geleterdheid kunnen bevorderen bij kinderen uit achterstandsmilieus.

Wat zou hij nu anders doen? “In 1966 ging ik uit van mijn eigen indrukken om te bepalen waar in de mond iemand een stuk of vijf, zes verschillende klinkers uitsprak. Tegenwoordig beschikken we over automatische meetmethoden die in een oogwenk de ongeveer tienduizend klinkers die iemand in een uur zegt, kunnen meten. Omdat in het (Amerikaanse) Engels vooral de klinkers erg veranderlijk zijn, konden we daardoor heel precies in kaart brengen hoe taal verandert.”

■ LEVEN EN DOOD

Ondanks zijn gevorderde leeftijd is Labov nog steeds zeer actief. In de afgelopen vijf jaar voltooide hij twee levenswerken: een grote *Atlas van de dialecten van Noord-Amerika*, waarin nauwkeurig in kaart wordt gebracht hoe de Amerikaanse dialecten langzaam maar zeker uit elkaar drijven, en het forse derde deel van zijn *Principes van taalverandering*, waarin hij zeer gedetailleerd nagaat welke factoren verantwoordelijk zijn voor het feit dat elke menselijke taal voortdurend verandert.

Op dit moment zegt Labov bezig te zijn met nóg een groot boek, *The Language of Life and Death* (‘De taal van leven en dood’), over de manier waarop mensen hun levensverhalen vertellen. Ook dat onderzoek komt voort uit de studie

naar New York. Labov ontdekte dat mensen veel minder op hun taal letten als hij hun de vraag stelde: “Hebt u wel eens iets meegemaakt waarbij u dacht: nu ben ik er geweest?” De meeste mensen blijken die vraag bevestigend te kunnen beantwoorden. Wanneer ze erover vertellen, worden ze zo meegesleept door hun gevoelens dat ze de microfoon vergeten.

Labov vindt dat het leven als taalkundige hem grote voldoening heeft gebracht: “Ik zei vroeger tegen mijn studenten weleens dat ze zichzelf de volgende vraag moesten stellen: ‘Zal ik, als ik op mijn zeventigste terugkijk, kunnen zeggen dat ik mijn leven goed besteed heb?’ Ik ben nu al een stuk ouder dan zeventig, maar mijn antwoord op die vraag is nooit veranderd.” ■

Uit Labovs proefschrift over de New Yorkse r

“Als de meeste New Yorkers zeggen dat buitenstaanders het accent van New York verafschuwen, beschrijven ze vermoedelijk hun eigen houding. Maar of hun mening over de visie van buitenstaanders nu een projectie van hun eigen gevoel is of niet, New Yorkers zelf vertonen een diepgewortelde vijandigheid tegenover het plat New Yorks die op talloze manieren aan de oppervlakte komt. De term ‘taalkundige zelfhaat’ is niet te extreem voor wat uit de vraaggesprekken blijkt. Slechts 14 New Yorkers drukten zich gunstig uit over het accent van New York; 9 waren er neutraal, en 23 drukten duidelijke afkeer uit. Deze openlijke reacties stemmen overeen met het fonologische gedrag en de onbewuste subjectieve reacties die in de voorafgaande hoofdstukken van deze studie aan de orde zijn gekomen.

De termen die New Yorkers toepassen op het stadsdialect geven een indicatie van de heftigheid van hun reactie: ‘Het is vreselijk’, ‘verwongen’, ‘ontzettend achteloos’, ‘slordig’, ‘het is afschuwelijk’, ‘rotzooi!’ (...)

De negatieve houding tegenover het accent van de stad New York is zelfs doorgedrongen tot degenen die de stad nooit verlaten hebben. Een oudere dame van Italiaanse afkomst die de lagere school niet heeft afgemaakt, nog steeds niet kan lezen en nooit een voet buiten de stadsgrenzen gezet heeft, zei in antwoord op een vraag van de interviewer: ‘Buiten de stad praten ze netter.’”

(Vertaling: Marc van Oostendorp)